

SPECIALIŲ ŽINIŲ TAIKYMAS NAGRINĖJANT ADMINISTRACINIUS GINČUS DĖL NEĮGALUMO IR DARBINGUMO NUSTATYMO

Prof. dr. Eglė Bilevičiūtė,

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas,

Lietuva,

E. paštas eglek@mruni.eu

Anotacija. Administraciniai teismai yra teisminės kontrolės institucija, kuri išnagrinėjusi administracinį ginčą sprendime pateikia išvadą, ar viešojo administravimo subjekto priimtas administracinis sprendimas yra teisėtas ir tinkamai pagrįstas faktais bei teisės normomis. Administracinius ginčus nagrinėjančios kvaziteisminės institucijos padeda teismams vykdyti minėtą funkciją. Administracinėje byloje kilus klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, teismas ar teisėjas turi skirti ekspertą arba pavesti ekspertizės įstaigai atlikti ekspertizę. Nagrinėjant administracinį ginčą teisme gali būti pasitelkti ir specialistų paaiškinimai. Straipsnyje analizuojama specialių žinių taikymo ginčiuose dėl neįgalumo ir darbingumo nustatymo problemika šios neįgalumo reformos kontekste.

Reikšminiai žodžiai: specialios žinios; administraciniai ginčiai; neįgalieji; neįgalumo ir darbingumo nustatymas; socialinė integracija.

Įvadas

2020 m. *Valstybinio audito ataskaitoje*⁴⁷⁴ konstatuojama, kad asmenų su nega-

474 *Asmenų su negalia socialinė integracija*. Valstybinio audito ataskaita. 2020 m. rugsėjo 7 d. Nr. VAE-9: www.valstybeskontrole.lt.

lia integracija nepakankamai užtikrina galimybes gyventi savarankiškai bendruomenėje ir gauti individualias paslaugas atsižvelgiant į poreikius. Paslaugų plėtra vykdoma neturint patikimų duomenų ir yra nepakankama, socialinės ir užimtumo paslaugos planuojamos ir teikiamos kompleksiskai neįvertinus individualių poreikių, mažai nedirbančių asmenų įsitraukia į užimtumo rėmimo sistemą, pasiūlymai įsidarbinti neatitinka asmenų ir darbdavių poreikių, darbo rinka nėra motyvuota įdarbinti asmenis su negalia. Lietuvoje socialinių išmokų mokėjimas asmenims su negalia nėra siejamas su aktyviu jų dalyvavimu užimtumo rėmimo priemonėse užsiregistravus užimtumo tarnyboje. Įsidarbinimo galimybių vertinimas turi trūkumų ir priklauso nuo vertintojo kompetencijos. Minėtose srityse dažnai kyla ginčai tarp asmenų su negalia ar jų atstovų ir įvairių valstybinių institucijų, priimančių administracinius sprendimus dėl valstybės pagalbos. Tokiuose ginčiuose teisininkams, vertinantiems viešojo administravimo subjekto priimtų administracinių sprendimų teisėtumą, gali prireikti eksperto ar specialisto pagalbos.

Specialiųjų žinių taikymo problemas nagrinėjo ir Lietuvos, ir užsienio mokslininkai. Tačiau pagrindinis dėmesys buvo skiriamas baudžiamosios ir civilinės teisenos problemoms. Specialiųjų žinių sampratą ir taikymą teisės procesuose nagrinėjo Kęstutis Stungys⁴⁷⁵, Raimundas Jurka ir Karolis Kurapka, Rasa Žibaitė-Neliubšienė⁴⁷⁶. Specialiųjų žinių panaudojimą baudžiamajame procese taip pat nagrinėjo Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Henryk Malevski ir Remigijus

475 K. Stungys. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 52, 44, 2004, p. 81-91.

476 R. Jurka, K. Kurapka. Specialiųjų žinių panaudojimo procesuose unifikacija: realijos ir iššūkiai. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII*. 2016, p. 229-243; R. Jurka, R. Žibaitė-Neliubšienė. Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika: mokslinių straipsnių rinkinys. II dalis*. 2013, p. 190-192; K. Kurapka, R. Jurka. Teisinių kaip specialiųjų žinių interpretacija: dialektinis požiūris. *Криминалисть*. 15, 2017, p. 10-26.

Merkevičius⁴⁷⁷, Eglė Latauskienė⁴⁷⁸, Janina Juškevičiūtė ir Ryšardas Burda⁴⁷⁹. Galima rasti bendrų Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbų, pvz., Giedrės Maslauskaitės ir Sofios Khatsernovos⁴⁸⁰. Grupė Mykolo Romerio universiteto mokslininkų išleido ir šiuo metu aktualią mokslo studiją „Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas“⁴⁸¹. Specialiųjų žinių panaudojimą civiliniame procese nagrinėjo Rolandas Krikščiūnas⁴⁸², Julius Bartkus⁴⁸³. Stasys Šedbaras⁴⁸⁴, Pranas Petkevičius⁴⁸⁵, Darius Urbonas⁴⁸⁶.

Dauguma mokslininkų specialiųjų žinių taikymą analizuoja per ekspertų veiklos vertinimą. Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė ir Virgilijus Pajaujis⁴⁸⁷ analizavo eksperto veiklos aspektus. Tai pat ekspertų veiklą nagrinėjo užsienio mokslininkai Michael C. Bowers⁴⁸⁸, Hubert L. Dreyfus ir Stu-

477 G. Juodkaitė-Granskienė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*. 22,14, 2001: G. Juodkaitė-Granskienė, H. Malevski, R. Merkevičius. Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. VII: mokslinių straipsnių rinkinys*. D.1. 2011, p. 9-22.

478 E. Latauskienė. Specialiųjų žinių taikymas atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis medžiagomis: būklė ir perspektyvos. *Jurisprudencija*. 43, 35, 2003.

479 J. Juškevičiūtė. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*. 11, 89, 2006; R. Burda, J. Juškevičiūtė. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*. 11, 89, 2006, p. 20-21.

480 G. Maslauskaitė, S. Khatsernova. *Teismo ekspertizės ir objektų tyrimo reglamentavimo baudžiamajame procese Lietuvoje pakankamumas, atsižvelgiant į Europos Sąjungos standartus*. 2017.

481 V. E. Kurapka ir kt. *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. 2012.

482 R. Krikščiūnas. *Kriminalistikos metodų ir rekomendacijų panaudojimas civilinėje teisenoje: teoriniai ir metodiniai pagrindai*. Daktaro disertacija. 2002: <https://www.lituanistika.lt/content/10563>

483 J. Bartkus. Keli pastebėjimai apie eksperto išvados vertinimą Lietuvos civiliniame procese. *TeisePro*. 2021: <https://www.teise.pro/index.php/2021/02/10/j-bartkus-keli-pastebejimai-apie-eksperto-issvados-vertinima-lie-tuvos-civiliniame-procese/>

484 S. Šedbaras. Kai kurie administracinio proceso sampratos aspektai. *Jurisprudencija*. 31, 23, 2002, p. 95-104.

485 P. Petkevičius. *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną*. 2003.

486 D. Urbonas. Įrodinėjimo administracinių teisės pažeidimų byloje problemos. *Jurisprudencija*. 41, 33, 2003, p. 130-140.

487 J. Paužaitė-Kulvinskienė, G. Juodkaitė-Granskienė, V. Pajaujis. Teismo eksperto pareigos, atsakomybė ir iš jos kylančios sankcijos. Lietuvos kontekstas ir Europos perspektyva. *Teisės apžvalga*. 2,14, 2016, p. 306-326.

488 M. C. Bowers. *Testimony: Science, Law and Expert Evidence*. 2013.

art E. Dreyfus⁴⁸⁹, Rafal Ciesla⁴⁹⁰, Malcolm Craig⁴⁹¹, Michael E. Rackemann⁴⁹², Virgilijus Valančius ir Rimvydas Norkus⁴⁹³ nagrinėjo įrodinėjimo administraciniame procese aspektus.

Specialiųjų tyrimų tarnyba 2020 m. atliko korupcijos rizikos analizę Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyboje (NDNT)⁴⁹⁴. Išanalizavus procedūrą, skirtą nustatyti dokumentų neįgalumo lygiui, darbingumo lygiui, specialiesiems poreikiams ar specialiųjų poreikių lygiui, paskirstymui vertinti, išsiaiškinta, kad šioje procedūroje egzistuoja korupcijos rizikos veiksniai, galintys sudaryti palankias sąlygas korupcinėms apraiškoms pasireikšti.

2022 m. pabaigoje Lietuvoje gyveno apie 223 tūkst. asmenų su negalia, palyginti su 2021 m., šis skaičius šiek tiek padidėjo. 2022 m. darbingo amžiaus asmenų su negalia buvo 146,7 tūkst. asmenų, palyginti su 2021 m., šis skaičius šiek tiek sumažėjo⁴⁹⁵. 2010 m. priimta Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija⁴⁹⁶, kuri buvo ratifikuota Lietuvoje⁴⁹⁷. Konvencijos preambulėje teigiama, kad „*neįgalumo sąvoka yra vis dar plėtojama ir kad neįgalumas atsiranda dėl asmenų, turinčių sveikatos sutrikimų, ir požiūrio bei aplinkos sudaromų kliūčių sąveikos, trukdančios*

489 H. L. Dreyfus, S. E. Dreyfus. Expertise in real world contexts. *Organization Studies*. 26, 5, 2005, p. 779-792.

490 R. Ciesla. Specialist expert in the Polish doctrine of penal proceedings and criminalistics. *Jurisprudencija*. 66, 58, 2005, p. 12.

491 M. Craig. Expert evidence in the Land and Environment Court of New South Wales: A Synopsis. *Australian Environment Review*. 27, 8, 2012, p. 269.

492 M. E. Rackemann. The Management of Experts. *Journal of Judicial Administration*. Vol. 21, 2012, p. 168.

493 V. Valančius, R. Norkus. Nacionalinis teisinis diskursas dėl administracinio proceso. *Jurisprudencija*. 3, 81, 2006, p. 91-98.

494 *Korupcijos rizikos analizė ir joje nurodytų pasiūlymų vykdymas*. Specialiųjų tyrimų tarnybos 2020 m. išvada dėl korupcijos rizikos analizės Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyboje prie SADM veiklos srityse: <https://ndnt.lrv.lt/lt/korupcijos-prevencija/korupcijos-rizikos-analize-ir-joje-nurodytu-pasiulymu-vykdydas>.

495 Statistika. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija žiūrėta: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/asmenu-su-negalia-itrauktis/statistika-2?lang=lt>

496 Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>

497 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo ratifikavimo Nr. XI-854: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.373548?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=367110d8-a63b-4d44-9310-01afb3332e41>; Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo“ Nr. 1739. TAR: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.388475/asr>

tokiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“.

Jonas Ruškus nagrinėjo Konvencijos įtaką neįgaliųjų socialinei integracijai⁴⁹⁸. Nuo šiol teisiškai įtvirtinta neįgaliųjų teisė visavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime. Ratifikavus Konvenciją, Lietuva įsipareigojo įgyvendinti Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas rengiamose įstatymuose ir praktikoje užtikrinti lygybės ir nediskriminavimo principų realizavimą. Vida Gudžinskienė ir Živilė Jurgutienė, išanalizavusios neįgaliųjų socialinės integracijos aspektus ir neįgaliųjų socialinės integracijos teisinę bazę, teigia, kad Lietuvoje neįgaliųjų socialinė integracija teisiškai yra reglamentuojama pakankamai. Kliūtys neįgaliųjų socialinei integracijai yra visuomenės nuostatos jų atžvilgiu, o ne pats asmens vienokios ar kitokios funkcijos sutrikimo faktas⁴⁹⁹. Jūratė Guščinskienė, Jadvyga Čiburienė konstatuoja, kad neįgaliųjų darbingo amžiaus žmonių skaičiaus kitimas turi didėjimo tendenciją. Jos analizuoja neįgaliųjų įtraukties socialinės atsakomybės aspektą⁵⁰⁰. Ingrida Bartkutė, Janina Čižikienė teigia, kad neįgaliųjų darbinės ir socialinės integracijos samprata paskutiniuoju dešimtmečiu ypač pakito. Tam įtakos turėjo informacinių technologijų plėtra, kuri leidžia plačiau suvokti asmenų su fizine judėjimo negalia darbo vietos apimtį. Straipsnyje nagrinėjami fizinę judėjimo negalią turinčių asmenų socialinės integracijos klausimai⁵⁰¹. Autorių manymu, dažnai visuomenė nepakankamai įvertina neįgaliųjų dalyvavimą darbo rinkoje, gauti tokiam asmeniui darbą gana sunku. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išduodamos rekomendacijos, kuriose rašoma, kad žmogus – nedarbingas, darbdaviams nesuteikia reikalingos informacijos apie darbo pobūdį, kuri

498 J. Ruškus. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija keičia pasaulį. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 13, 1, 2014, p. 143-145.

499 V. Gudžinskienė, Ž. Jurgutienė. Neįgaliųjų integracijos teisinis reglamentavimas. *Socialinis ugdymas*. 11, 12, 2010, p. 18-16.

500 J. Guščinskienė, J. Čiburienė. Lietuvos neįgaliųjų įtrauktis į aukštąjį mokslą ir darbo rinką: socialinės atsakomybės aspektas. *Ekonomika ir vadyba*. 16, 2011, p. 501-509.

501 I. Bartkutė, J. Čižikienė. Asmenų su fizine judėjimo negalia socialinė integracija Lietuvoje: padėties analizė. *Sveikatos mokslai*. 23, 1, 2013, p. 91-95.

neįgalus asmuo gali atlikti.

Europos Tarybos strategijoje dėl neįgaliųjų teisių „Žmogaus teisės: realybė visiems“⁵⁰² išdėstyti prioritetai 2017–2023 m. laikotarpiui. Bendras Strategijos tikslas yra įgyvendinti neįgaliųjų lygybę, orumą ir lygias galimybes konkrečiose srityse, kuriose Europos Taryba gali įnešti savo indėlį. Tam būtina užtikrinti savarankiškumą, pasirinkimo laisvę bei visapusišką ir aktyvų dalyvavimą visose gyvenimo ir visuomenės srityse.

2021 m. Europos Komisija patvirtino 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategiją⁵⁰³. Šia strategija Europos Komisija siekia pagerinti neįgaliųjų gyvenimą Europoje ir visame pasaulyje. Strategijos tikslas – užtikrinti, kad visi neįgalieji Europoje, neatsižvelgiant į lytį, rasinę ar etninę kilmę, religiją ar įsitikinimus, amžių ir lytinę orientaciją, galėtų naudotis savo žmogaus teisėmis, turėtų lygias galimybes ir galėtų lygiai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Strategijoje sprendžiamos problemos, kylančios įvairiomis nepalankiomis sąlygomis gyvenančioms moterims, vaikams, vyresnio amžiaus asmenims, neįgaliesiems ir socialinių ir ekonominių sunkumų turintiems pabėgėliams, ir skatinamas daugiasektorinis požiūris, laikantis Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m.⁵⁰⁴ Viena iš strategijos iniciatyvų – *Atnaujinta Europos Komisijos žmogiškųjų išteklių strategija*⁵⁰⁵. Naujojoje strategijoje pateikiama bendra vizija apie modernią, lanksčią ir vertybėmis grindžiamą organizaciją, kuri suteikia galimybių darbuotojams siekti puikių rezultatų žmonėms visoje ES ir visame pasaulyje. Strategijoje atsižvelgiama į Komisijos poreikį dirbti aukščiausiu lygiu europiečių

502 *Žmogaus teisės: realybė visiems*. Europos Tarybos 2017–2023 m. strategija dėl negalios: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>

503 *Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030, COM (2021) 101 final*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Union of Equality: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=lt>

504 *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

505 *Communication to the Commission. A new Human Resources Strategy for the Commission Brussels, C(2022) 2229 final*: https://commission.europa.eu/document/3d1dc4df-7995-44b8-bf08-396930fb8c9d_it

labui, o darbuotojams – turėti patrauklią darbo vietą ir turiningą karjerą, kurioje už meistriskumą ir pastangas būtų atlyginta. Strategija taip pat sustiprins bendradarbiavimą su kitomis ES institucijomis, taip pat vykdomosiomis agentūromis ir nacionalinėmis administracijomis strateginiais žmogiškųjų išteklių klausimais, tokiais kaip mobilumas ir modernios, lanksčios ir visa apimančios darbo sąlygos.

Minėti strateginiai principai yra svarbūs priimant administracinius sprendimus dėl asmens neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo. Kylant ginčui dėl minėto sprendimo dažnai prireikia eksperto ar specialisto išvados. Šiame straipsnyje analizuojama specialiųjų žinių taikymo ginčiuose dėl neįgalumo ir darbingumo nustatymo problemika neįgalumo reformos kontekste.

Neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymas naujos reformos kontekste

Lietuvoje neįgaliųjų teises ir socialinę integraciją reglamentuoja Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas⁵⁰⁶, Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas⁵⁰⁷, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“⁵⁰⁸, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“⁵⁰⁹; Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir dar-

506 Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas Nr. IX-182. Nauja redakcija nuo 2017-01-01: Nr. XII-2768. TAR: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222522/asr>

507 Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Nauja redakcija nuo 2005-07-01: Nr. IX-2228: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>

508 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. V-188/A1-84/ISAK-487. Nauja redakcija nuo 2020-07-04: Nr. V-1582/A1-626/V-995. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.95F9283BB46A/asr>

509 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. A1-78/V-179. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D1F619C285A0/asr>

bo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl Darbingumo lygio, susijusio su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustatymo taisyklių patvirtinimo“⁵¹⁰; Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl Specialiojo nuolatinės slaugos, specialiojo nuolatinės priežiūros (pagalbos), specialiojo lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“⁵¹¹.

Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo⁵¹², kurio tikslas – užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatyti neįgaliųjų socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas bei sąlygas, neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančias institucijas, neįgalumo lygio ir darbingumo lygio nustatymą, profesinės reabilitacijos paslaugų teikimą, specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principus, 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad darbingumo lygis – asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją, įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus. Šio įstatymo 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad darbingumo lygis nustatomas įvertinus asmens sveikatos būklę ir galimybes atlikti turimos kvalifikacijos darbus, įgyti naują kvalifikaciją ar dirbti darbus, nereikalaujančius profesinės kvalifikacijos po to, kai yra panaudotos visos galimos medicininės ir profesinės reabilitacijos, taip pat specialiosios pagalbos priemonės. Remiantis Įstatymo 20 straipsnio 6 dalimi,

510 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl darbingumo lygio, susijusio su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustatymo taisyklių patvirtinimo“ Nr. A1-1/V-2“. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A2474E417755/asr>

511 Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministras, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl specialiojo nuolatinės slaugos, specialiojo nuolatinės priežiūros (pagalbos), specialiojo lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, Nr. A1-765/V-1530. TAR: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6b4698600a7911e-98a758703636ea610?jfwid=-lm0n0czin>

512 Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Nauja redakcija nuo 2005-07-01: Nr. IX-2228: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>

darbingumo lygis nustatomas remiantis asmenį gydančių gydytojų, profesinės reabilitacijos ir kitų specialistų pateiktais dokumentais.

Neįgalumo lygį, darbingumo lygį, specialiųjų poreikių lygį, specialųjį nuolatinės slaugos poreikį, specialųjį nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikį, specialųjį lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikį nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos⁵¹³.

Neįgalumo lygis nustatomas vadovaujantis sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos ir darbo ir švietimo ministrų įsakymu patvirtintu *Neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašu*⁵¹⁴. Aprašas reglamentuoja sunkaus, vidutinio ir lengvo asmenų neįgalumo lygio nustatymo tvarką, taip pat numato kriterijus, kuriais vadovaujantis nustatomas neįgalumo lygis. Asmenį gydantis gydytojas, siūsdamas asmenį į NDNT neįgalumo lygiui nustatyti, Elektroninėje sveikatos paslaugų ir bendradarbiavimo infrastruktūros informacinėje sistemoje (ESPBI IS) pateikia klinikinius elektroninius dokumentus ir juose nurodo diagnozę (-es), dėl kurios (-ių) asmuo siunčiamas į NDNT neįgalumo lygiui nustatyti, asmeniui taikytą gydymą ir (ar) medicininę reabilitaciją, taip pat įvertina, ar ESPBI IS nurodytos visos asmeniui suteiktos konsultacijos, atlikti instrumentiniai, klinikiniai laboratoriniai ir (ar) kiti tyrimai, patvirtinantys nustatytą (-as) diagnozę (-es). Ginčo atveju NDNT atlieka pakartotinį neįgalumo lygio vertinimą. Už ESPBI IS pateiktų klinikinių elektroninių dokumentų parengimą ir (ar) siuntimo į NDNT neįgalumo lygiui nustatyti teisingumą atsako asmenį gydantis gydytojas. Už konkrečios konsultacijos išvados teisingumą atsako konsultaciją suteikęs ir išvadą parengęs gydytojas specialistas. *Neįgalumo lygio nustatymo kriterijai* vertinami

513 Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas. Nauja redakcija nuo 2005-07-01: Nr. IX-2228: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>

514 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. V-188/A1-84/ISAK-487. Nauja redakcija nuo 2020-07-04: Nr. V-1582/A1-626/V-995. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.95F9283BB46A/asr>

balais, nustatomas bazinis asmens neįgalumo lygis. Bazinis neįgalumo lygis dauginamas iš asmens veiklos ir gebėjimo dalyvauti koeficiento. Gautas balų skaičius dauginamas iš specialiųjų ugdymosi poreikių koeficiento. Neįgalumo lygio sunkumas vertinamas balais. Už asmens supažindinimą su neįgalumo lygio nustatymo procedūra, Asmens veiklos ir gebėjimo dalyvauti klausimyno pildymo tvarką ir už asmens neįgalumo lygio vertinimo teisingumą bei pagrįstumą atsako NDNT darbuotojai, atlikę neįgalumo lygio vertinimą. Už sprendimo dėl asmens neįgalumo lygio nustatymo teisingumą ir pagrįstumą atsako NDNT teritorinio skyriaus, kuriame buvo vertinamas asmens neįgalumo lygis ir priimtas sprendimas dėl jo nustatymo, vedėjas arba asmuo, NDNT direktoriaus įgaliotas priimti sprendimus.

Darbingumo lygis nustatomas vadovaujantis socialinės apsaugos ir darbo ir sveikatos apsaugos ministrų įsakymu patvirtintais Darbingumo lygio nustatymo kriterijū ir *Darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašais*⁵¹⁵, ⁵¹⁶. Darbingumas įvertinamas procentais, jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais. Darbingumo lygį nustato NDNT. Už ESPBI IS pateiktų klinikinių elektroninių dokumentų parengimą ir (ar) siuntimo į NDNT darbingumo lygiui nustatyti teisingumą atsako asmenį gydantis gydytojas. Už konkrečios konsultacijos išvados teisingumą atsako konsultaciją suteikęs ir išvadą parengęs gydytojas specialistas. *Darbingumo lygio, susijusio su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustatymo taisyklės*⁵¹⁷ nustato asmenų, kuriems nustatomas darbingumo lygis dėl nelai-

515 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. A1-78/V-179. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D1F619C285A0/asr>

516 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl darbingumo lygio, susijusio su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustatymo taisyklių patvirtinimo“ Nr. A1-1/V-2. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A2474E417755/asr>

517 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl darbingumo lygio, susijusio su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustatymo taisyklių patvirtinimo“ Nr. A1-1/V-2. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A2474E417755/asr>

mingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą / iš darbo ar profesinių ligų padarinių, nustatymo tvarką ir sąlygas. Asmenims darbingumo lygį, susijusį su nelaimingais atsitikimais darbe ar profesinių ligų padariniais, nustato NDNT.

Lietuvos negalios organizacijų forumo užsakymu įgyvendinta Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija Lietuvoje – atliktas žmonių su negalia požiūriu tyrimas⁵¹⁸. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje. Tyrimo metu respondentai taip pat turėjo įvertinti institucijų, nustatančių negalios / darbingumo lygį, darbą: tam, kad „Institucijų, nustatančių negalios / darbingumo lygį, procedūros yra aiškios ir paprastos“, pritarė kiek daugiau nei penktadalis respondentų (23 proc.). O tam, kad šių institucijų procedūros yra skaidrios, pritarė dar mažesnė dalis respondentų – 15 proc. Daugiau nei dešimtadalis respondentų (14 proc.) nurodė, kad yra atsižvelgiama į negalią turinčio asmens nuomonę negalios / darbingumo lygio nustatymo metu (tam nepritarė 59 proc. respondentų). Minėtos priežastys suponavo ir šios neįgalumo reformos inicijavimą ir įgyvendinimą.

Nuo 2024 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas⁵¹⁹ pakeičiamas į Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kurio paskirtis – užtikrinti asmens su negalia teisių apsaugą ir įgyvendinimą lygiai su kitais asmenimis, reglamentuoti negalios nustatymo, asmens su negalia individualiųjų pagalbos poreikių nustatymo, tenkinimo ir finansavimo pagrindus, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas, kitas tarptautinės teisės normas ir principus, nustatyti asmens su negalia teisių apsaugos sistemos institucijas, jų veiklos teisinius pagrindus, funkcijas, teises ir pareigas asmens su negalia

518 *Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje, žmonių su negalia požiūriu. Tyrimo ataskaita.* (Leidiny parengtas įgyvendinant projektą „Inovatyvios priemonės – žmonių su negalia bendruomenės aktyvinimui įsitraukti į viešojo valdymo procesus“). 2021.

519 Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Nauja redakcija nuo 2005-07-01: Nr. IX-2228: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>

teisių apsaugos srityje⁵²⁰.

Steigiama nauja Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra (toliau – ir Agentūra) ir (ar) jos struktūriniai padaliniai. Jie dalyvaus formuojant ir įgyvendinant asmens su negalia teisių apsaugos politiką, organizuos asmens su negalia teisių apsaugos užtikrinimą. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka ir terminais priims sprendimus dėl asmens su negalia: neįgalumo lygio, jo atsiradimo laiko, termino; dalyvumo lygio, jo priežasties, atsiradimo laiko, termino, netekto dalyvumo procentų (100 procentų dalyvumo lygio ir asmeniui nustatyto dalyvumo lygio procentų skirtumo); profesinės reabilitacijos poreikio; darbo pobūdžio ir sąlygų; individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijos poreikio, termino; lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikio, termino; techninės pagalbos priemonių poreikio; automobilio statymo kortelės poreikio, termino.

Įgyvendinant reformą bus atlikti tam tikri pakeitimai⁵²¹. Šiuo metu negalios vertinimas Lietuvoje iš esmės grindžiamas mediciniais kriterijais. Įgyvendinus reformą negalia bus vertinama labiau atsižvelgiant į konkretaus žmogaus individualius poreikius, dalyvumo sutrikdymą ir aplinkos kliuvinius, bus vertinama daug kitų sričių: mobilumas, apsitarnavimas, bendravimas, kasdienė veikla, gyvenamoji aplinka ir kt. Naujasis negalios vertinimo modelis sumažins medicininių kriterijų įtaką negalios vertinimo rezultatui ir labiau atspindės individualius žmonių poreikius, taip pat reikiamą pagalbą, o aplinkos kliūtys bus vertinamos didesne apimtimi. Dabar žmogui su negalia nustatomas darbingumo lygis, nors nustatytas darbingumo lygis tik iš dalies yra siejamas su asmens galimybėmis dirbti. Žmogus su negalia, kaip ir visi visuomenės nariai, turi turėti teisę į visų gyvenimo sričių prieinamumą ar, kitaip tariant, dalyvavimą jose. Svarbus žmonių su negalia

520 Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Nauja redakcija nuo 2024-01-01: Nr. XIV-1722. TAR: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/mELspTyOgk>

521 *Negalios reforma: dažniausiai užduodami klausimai*. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/negalios-reforma-dazniausiai-uzduodami-klausimai?lang=lt>

dalyvavimas ne tik darbo rinkoje, bet ir švietime, kultūrinėje veikloje, visuomenėje, politikoje ir t. t. Kadangi naujasis negalios modelis siūlys vertinti kliūtis, kurias reikia šalinti visose gyvenimo srityse, todėl pasirinktas terminas *dalyvumo lygis*. Į medicininius kriterijus ir toliau bus atsižvelgiama, kadangi, neįvertinus asmens sveikatos būklės, neįmanoma objektyviai nustatyti negalios lygio. Tačiau bus mažinama medicininių kriterijų įtaka pačiam negalios vertinimo rezultatui. **Naujas negalios vertinimo modelis galios naujai, t. y. asmenims, kurie pirmą kartą kreipiasi dėl negalios vertinimo. Asmenims, kuriems negalios nustatymo terminas yra pasibaigęs,** pakartotinis negalios vertinimas bus atliekamas remiantis nauju negalios vertinimo modeliu.

Viena iš reformos naujovių yra tai, kad Agentūros priimti sprendimai bus privalomi ir galės būti skundžiami privaloma ikiteismine tvarka Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo nustatyta tvarka ir (ar) Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

Ginčai dėl neįgalumo ir darbingumo nustatymo ir specialiųjų žinių taikymas

Laura Paškevičienė aptarė išankstinio administracinių ginčų nagrinėjimo ne teisme aspektus⁵²². Autorė nurodė, kad neįgalumo nustatymo atvejais šis procesas griežtai reglamentuojamas. Visi fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie mano, kad valdžios institucijos pažeidė jų teises, įstatymų nustatyta tvarka gali kreiptis į administracinę teisumą. Prieš kreipiantis į administracinę teisumą, viešojo administravimo subjektų priimti individualūs teisės aktai arba veiksmai (neveikimas) ar vilkinimas atlikti veiksmus gali būti, o įstatymų nustatytais atvejais – turi būti

522 L. Paškevičienė. *Išankstinio administracinių ginčų nagrinėjimo ne teisme institutas Lietuvoje: specialaus teisinio reguliavimo esminiai aspektai*: <https://doi.org/10.15388/Teise.2018.109.11984>

ginčijami kreipiantis į išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka instituciją⁵²³. Įstatyme nurodytais atvejais išankstinė ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka yra privaloma. Tai reiškia, kad į apygardos administracinę teisumą bus galima kreiptis tik po to, kai ginčas bus išnagrinėtas ikiteismine tvarka. **Privaloma išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka turi būti išnagrinėti ginčai dėl neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo**⁵²⁴. Atsižvelgiant į dabar galiojantį teisinį reglamentavimą, skundas dėl NDNT sprendimo gali būti paduodamas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo raštiško NDNT priimto sprendimo gavimo dienos Ginčų komisijai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – ir Ginčų komisija).

Vykdamas negalios reformą, keisis ir skundų nagrinėjimas. Dabartiniu metu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veikianti Ginčų komisija nagrinėja žmonių ir pensiją ar išmoką mokančių institucijų bei Neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo tarnybos ginčus. Komisija yra privalomo išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucija⁵²⁵. Socialinės apsaugos ir darbo ministrė Monika Navickienė 2022 m. gruodžio mėn. interviu BNS teigė, kad Ginčų komisija bus naikinama, nes ji negali užtikrinti reikiamos darbo kokybės. Ministerijos teigimu, per metus 16 šios įstaigos darbuotojų išnagrinėja vidutiniškai apie 250 ginčų, palyginti, 50 darbuotojų turinti Administracinių ginčų komisija per tą patį laiką išsprendžia per 1,7 tūkst. bylų⁵²⁶. Buvo nustatyti ir kiti Ginčų komisijos veiklos trūkumai, pvz., straipsnio autorė buvo atlikusi ekspertų interviu su NDNT

523 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas Nr. VIII-1029. Nauja redakcija nuo 2016-07-01: Nr. XII-2399. TAR: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.67B5099C5848/asr>

524 Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl ginčų dėl neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos priimtų sprendimų nagrinėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. A1-171. Nauja redakcija nuo 2022-09-01: Nr. A1-568. TAR: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.258764/asr>

525 Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Nauja redakcija nuo 2005-07-01: Nr. IX-2228: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>

526 R. Bielinskas. M.Navickienė: Ginčų komisija ištiria per mažai ginčų, dirba nekokybiškai: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/m-navickiene-gincu-komisija-istiria-per-mazai-gincu-dirba-nekokybiškai-56-1979076>

darbuotojais, kurio metu paaiškėjo, kad, Ginčų komisijai nagrinėjant skundus dėl NDNT sprendimų, minėtos komisijos pasitelktas ekspertas (specialistas medicinos srityje) vertindavo situaciją ne prašymo dėl neįgalumo ar darbingumo nustatymo pateikimo momentui, bet ekspertizės (specialisto išvados) atlikimo momentui, o tai prieštarauja administracinės teisės principams.

Minėta, kad Seimas 2022 metais patvirtino reformos paketą – pertvarkoma Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba bei Neįgaliųjų reikalų departamentas su pavaldžiomis įstaigomis, o vietoj jų steigiama Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra. Naikinama ir Ginčų komisija.

Ginčų komisijoje nagrinėjami skundai (teisiniai santykiai, iš kurių kyla ginčai) nėra labai specifiniai ir nuo kitų Lietuvos administracinių ginčų komisijos nagrinėjamų skundų skiriasi nežymiai. Pareiškėjui ne visada būdavo aišku, į kurią ginčų nagrinėjimo instituciją kreiptis, norint apskųsti Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos sprendimą. Stiprinant ginčų nagrinėjimo institutą ir veiksmingesnę žmonių su negalia teisę į teisingumą lygiai su kitais, atsisakoma fragmentiško skundų nagrinėjimo instituto per Ginčų komisiją, o minėti skundai pavedami nagrinėti Lietuvos administracinių ginčų komisijai. Ši komisija nagrinės ginčus tarp asmens, pensiją ar išmoką mokančios institucijos ir Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros priimtų sprendimų. Ginčų nagrinėjimas taps labiau prieinamas gyventojams, nes Lietuvos administracinių ginčų komisija turi padalinių tinklą regionuose. Lietuvos administracinių ginčų komisijai paduotas skundas (prašymas) turės būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo jo priėmimo dienos⁵²⁷. Lietuvos administracinių ginčų komisija privaloma ikiteisminiame tvarka nagrinės skundus (prašymus) dėl Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros individualių administracinių aktų ir veiksmų (neveikimo) teisėtumo, taip pat dėl Agentūros vilkinimo atlikti jos kompetencijai priskirtus veiksmus.

⁵²⁷ *Negalios reforma: dažniausiai užduodami klausimai*. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/negalios-reforma-dazniausiai-uzduodami-klausimai?lang=lt>

Įvertinus aptartą neįgalumo ir darbingumo lygių nustatymo teisinio reglamentavimo ir tvarkos galima daryti išvadą, kad neįgalumo ar darbingumo lygių nustatymo procese dalyvauja specialistai, kurių vienas yra gydytojas, turintis specialių medicininių žinių. Todėl visapusiškai sprendžiant ginčus dėl NDNT (būsimos Agentūros) administracinių sprendimų teisėtumo gali prireikti specialisto ar eksperto pagalbos. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat ne kartą yra nurodęs, kad, remiantis esamu teisiniu reguliavimu, *darbingumo lygio nustatymo procedūrą inicijuoja gydantis gydytojas*, kuris nustatęs diagnozę ir atsižvelgęs į tai, kad taikant gydymą ir (ar) reabilitacijos priemones išlieka organizmo funkcijų sutrikimų, pateikia asmens sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinei komisijai atitinkamus dokumentus.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje ne kartą akcentuota, kad administracinis teismas *sprendžia viešojo administravimo srities ginčus*. Nagrinėdamas ginčą teismas turi patikrinti viešojo administravimo subjekto priimto akto pagrįstumą ir teisėtumą šiais aspektais: ar jis priimtas kompetentingo subjekto; ar buvo laikytasi pagrindinių procedūrų, ypač taisyklių, turėjusių užtikrinti objektyvų visų aplinkybių įvertinimą ir sprendimo pagrįstumą. *Teismui nesuteikta kompetencija pačiam nustatyti darbingumo lygį* (žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-1789/2012⁵²⁸). Nagrinėdamas ginčą dėl darbingumo lygio nustatymo, teismas sprendžia tik teisės klausimus. *Teismui nesuteikta kompetencija spręsti medicininius ir darbingumo lygio nustatymo (klasifikavimo) klausimus* (žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A146-328/2012⁵²⁹, 2019 m. gruodžio 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A-847-602/2019⁵³⁰). Lietuvos vyriausiojo administra-

528 Byla Nr. A-236-502/2019 „Dėl administracinių aktų panaikinimo“: <https://eteismai.lt/byla/78737928062466/A-236-502/2019>

529 Byla Nr. A146-328/2012, cituota iš Byla Nr. eI-2932-281/2018: <https://eteismai.lt/byla/234100951708464/eI-2932-281/2018>

530 Byla Nr. A-847-602/2019: <https://eteismai.lt/byla/145973695388030/A-847-602/2019>

cinio teismo teisėjų kolegija 2013 m. kovo 7 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A502-22/2013⁵³¹ nurodė, kad *specialių mokslo žinių reikalaujantis medicinos srities klausimų sprendimas nepatenka į administracinio teismo kompetencijos ribas*, tačiau teismas turi patikrinti, ar NDNT skundžiamais sprendimais nustatytas darbingumo lygis ir ginčo ikiteisminėje institucijoje nagrinėjimas buvo atlikti ir sprendimai priimti *laikantis pagrindinių procedūrų ir taisyklių*, turėjusių užtikrinti objektyvų visų aplinkybių įvertinimą ir sprendimų teisėtumą, ar buvo atsižvelgta į pareiškėjo prašymuose ir skunduose nurodytas aplinkybes, ar skundžiamais sprendimais priimti atsižvelgiant į kompetenciją, ar savo turiniu neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams.

Be to, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas bylose dėl darbingumo lygio nustatymo yra išaiškinęs, kad NDNT yra viešojo administravimo subjektas, todėl ji privalo vadovautis bendraisiais viešosios teisės principais, įtvirtintais Viešojo administravimo įstatyme. NDNT sprendimas turi būti motyvuotas, atitikti objektyvumo ir teisėtumo reikalavimus. Ypač pabrėžta tai, kad NDNT suteikta kompetencija spręsti klausimus, reikalaujančius *specialių* (medicininių) žinių, grindžiamus medicininiais tyrimais ir dokumentų duomenimis, asmeniui, kurio darbingumo lygis nustatinėjamas, neturint atitinkamų žinių, ne visada yra aiškūs ir suprantami. Tik žinodamas priimto sprendimo faktinius ir teisinius motyvus pareiškėjas gali realizuoti teisę skųsti priimtą sprendimą, o institucija, nagrinėjanti skundą ikiteisimine tvarka, bei teismas – spręsti dėl priimto sprendimo pagrįstumo (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. lapkričio 29 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A756-2122/2010⁵³², 2010 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1456/2010⁵³³).

531 Byla Nr. A502-22/2013, cituota iš Byla Nr. A-602-1125-14: <https://eteismai.lt/byla/252101525150890/A-602-1125-14>

532 Byla Nr. A-756-2122-10: <https://eteismai.lt/byla/175239461069371/A-756-2122-10>

533 Byla Nr. A502-1456/2010, cituota iš Byla Nr. Ik-2582-142/2010: <https://eteismai.lt/byla/266855723047482/Ik-2582-142/2010>

Minėta teismų praktika patvirtina, kad procedūroje dėl neįgalumo ir darbingumo nustatymo, NDNT įvertinus medicininius ir socialinius asmens su negalia kriterijus, kuriuos tarnybai pateikia medikai ir kitų sričių specialistai, privalo laikytis teisės aktų nustatytų taisyklių ir jomis remiantis priimti aiškų ir motyvuotą administracinį sprendimą, atitinkantį Viešojo administravimo įstatymo reikalavimus. Kilus ginčui dėl tokio administracinio sprendimo teisėtumo, teismas ar kvaziteisminė institucija, nagrinėjanti administracinį ginčą ikiteismine tvarka, yra įgalioti remiantis teisinėmis žiniomis patikrinti administracinio sprendimo teisėtumą, o prireikus – pasitelkti eksperto ar specialisto pagalbą.

Nuo 2024-01-01 įsigaliojanti Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo naujoji redakcija numato, kad kai nagrinėjamas skundas (prašymas) dėl Agentūros individualių administracinių aktų ir veiksmų (neveikimo) teisėtumo, taip pat dėl Agentūros vilkinimo atlikti jos kompetencijai priskirtus veiksmus, administracinių ginčų komisijos nario, paskirto pranešėju byloje, ar administracinių ginčų komisijos sprendimu gali būti skiriamas ekspertas arba pavedama ekspertizės įstaigai atlikti ekspertizę. Šiuo atveju *mutatis mutandis* taikomos Administracinių bylų teisenos įstatymo 61 ir 62 straipsnių bei Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo nuostatos. Atitinkamai, Administracinių bylų teisenos įstatymo 61 straipsnis nustato, kad jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, teismas ar teisėjas skiria ekspertą arba paveda ekspertizės įstaigai atlikti ekspertizę. Vadinasi, reformos kontekste formuojama nauja praktika, kai *kvazi* teisminė institucija turės teisę stabdyti bylos nagrinėjimą ir skirti ekspertizę.

Nors nuo 2024 metų įsigaliojantis įstatymas tiesiogiai nurodo į nuostatas, kurios tiesiogiai apeliuoja į teismo ekspertizę, tačiau kyla pagrįstas klausimas, ar administracinių ginčų komisijos kaip nepriklausomos *kvazi* teisminės institucijos paskirta ekspertizė prilygs teismo ekspertizei?

Lietuvoje specialių žinių sąvoka pateikta Teismo ekspertizės įstatyme (toliau – ir TEĮ) 3 straipsnyje: *specialios žinios* – per išsilavinimą ir specialų pasirengimą arba profesinę veiklą įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, kurių reikia ekspertizei atlikti⁵³⁴. TEĮ reglamentuoja specialių žinių taikymo reikalavimus, principus ir sąlygas. Šio įstatymo 1 straipsnyje numatyta, kad įstatymas nustato teismo ekspertizės įstaigų ir teismo ekspertų statusą, teismo ekspertų veiklos principus, atsakomybę už Lietuvos Respublikos teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimus, kvalifikacinius reikalavimus teismo ekspertams, teismo eksperto kvalifikacijos suteikimo tvarką, specialių žinių panaudojimo atliekant teismo ekspertizes sąlygas bei tvarką ir reikalavimus teismo ekspertizės aktui. Remiantis tokia logika, specialių žinių gali turėti tik ekspertas. Tačiau Lietuvos mokslininkai teigia, kad „šiandien Lietuvos įstatymų leidėjas nepelnytai neskiria pakankamo dėmesio specialių žinių taikymo ir panaudojimo formų reglamentavimui. Taigi susidaro įspūdis, kad specialių žinių panaudojimo formos bei ekspertų bei specialistų dalyvavimo teisiniuose procesuose klausimas teisinės praktikos pagalba kaip savaiminis „išsispręs“ savaime pats, be didesnės mokslo ir praktikos sinergijos pagalbos“⁵³⁵. Lietuvos teisininkai mano, kad specialių žinių sampratos negalima nagrinėti atskirai nuo specialių žinių panaudojimo formų ir subjektų problemikos⁵³⁶. Remiantis specialių žinių rezultatų įforminimu galima išskirti teismo ekspertizę, specialisto konsultaciją, specialisto techninės pagalbos suteikimą, pagalbą atliekant procesinius veiksmus.

Naujas administracinių ginčų dėl neįgalumo ir darbingumo nustatymo reguliavimas sukuria naują formą – ekspertizę, paskirta *kvazi* teisminės institucijos.

534 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas Nr. IX-116. Nauja redakcija nuo 2020-07-01: Nr. XIII-3028. TAR: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.193737/asr>

535 R. Jurka, K. Kurapka. Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination: mokslinių straipsnių rinkinys*. II dalis. 2014, p. 232.

536 V. E. Kurapka ir kt. *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. 2012.

Tokiai formai yra pagal analogiją taikomos TEĮ nuostatos, taip pat ir aukščiausio lygio teismų suformuota praktika bei principai. Pvz., ekspertizės skyrimas turi būti pagrįstas ne spėjimu, bet teismo įsitikinimu, kad ekspertizės atlikimas yra tikslingas. Atitinkamai ekspertizės skyrimas, nepagrindus tikėtinumo jos metu nustatyti byloje reikšmingus duomenis, prieštarauja proceso operatyvumo ir ekonomiško principams⁵³⁷. Tačiau specialių žinių taikymas ikiteisminiame administracinių ginčų nagrinėjime turi būti adaptuotas tokio tipo procesui – t. y. privalo būti užtikrinami proceso lankstumo, operatyvumo ir piniginės naštos nebuvimo pareiškėjui principai. Pastaruoju metu Lietuvos administracinių ginčų komisijoje jau yra paruoštos būtinos vidinės tvarkos, kurios turi būti priimtose iki naujo įstatymo įsigaliojimo, taip pat yra kuriamas ir ekspertizės skyrimo administracinių ginčų nagrinėjime ikiteisminė tvarka modelis.

Išvados

Asmenys su negalia yra labai svarbi socialinė grupė, kurios teisės privalo būti užtikrintos visapusiškai. Pastaruoju metu Lietuvoje vykdoma neįgalumo reforma siekia minėto tikslo. Nuo 2024-01-01 nauja administracinių ginčų dėl neįgalumo ir darbingumo nustatymo nagrinėjimo tvarka padės asmenims su negalia įgyvendinti jų teisę į teisingą ir kvalifikuotą ginčo nagrinėjimą.

Teismų praktika patvirtina, kad, siekiant išspręsti byloje tarp šalių kilusį ginčą dėl neįgalumo ar darbingumo lygio nustatymo, būtina nustatyti, ar priimdama sprendimą dėl pareiškėjo darbingumo lygio NDNT tinkamai (pagal galiojusius teisės aktus) įvertino pareiškėjo būklę remdamasi jai pateiktais pareiškėjo sveikatos būklę aprašančiais medicininius dokumentais.

Naujas teisinis reguliavimas formuoja naują specialių žinių taikymo formą – ekspertizę, paskirtą *kvazi* teisminės institucijos. Tokiai formai pagal analogiją

⁵³⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-479-968/2023.

taikomos TEĮ nuostatos, taip pat ir aukščiausio lygio teismų suformuota praktika bei principai. Lietuvos administracinių ginčų komisijai suteikta garbė formuoti naują praktiką.

THE APPLICATION OF SPECIAL KNOWLEDGE IN ADMINISTRATIVE DISPUTES REGARDING THE DETERMINATION OF DISABILITY AND WORKABILITY

Eglė Bilevičiūtė

Summary

Administrative courts are judicial control institutions which, after examining an administrative dispute, provide a conclusion in the decision of whether the administrative decision taken by the public administration entity is legal and properly based on facts and legal norms. Quasi-judicial institutions dealing with administrative disputes assist the courts in performing the aforementioned function. If questions arise in an administrative case that require special knowledge in the field of science, art, technique or craft, the court or judge must appoint an expert or instruct an expert examination institution to perform an examination. When examining an administrative dispute in court, experts' explanations can also be used. This article analyzes the problem of the application of special knowledge in disputes regarding disability and the determination of working capacity in the context of the recent disability reform.

Keywords: special knowledge; administrative defence; disabled people; determination of disability and work capacity; social integration.

QUO VADIS, KRIMINALISTIKA?
QUO VADIS, CRIMINALISTICS?

Liber Amicorum

Profesoriui

Henryk Malewski

Kolektyvinė monografija

Mykolas Romeris
universitetas

Vilnius, 2023

Moksliniai redaktoriai ir sudarytojai • Scientific editors and compilers

Prof. dr. Snieguolė Matulienė (Mykolo Romerio universitetas)

Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Vilniaus universitetas)

Prof. dr. Žaneta Navickienė (Mykolo Romerio universitetas)

Recenzavo • Reviewers

Dr. Kateryna Latysh (Vilniaus Universitetas)

Dr. Giedrius Mozūraitis (Lietuvos teismo ekspertizės centro direktorius)

Leidinio mokslo taryba • The scientific council of the publication

Prof. dr. Rolf Ackermann (Vokietija – Germany)

Doc. dr. Bakhtiyar Alijev (Azerbaidžanas – Azerbaijan)

Prof. dr. Marek Fryštak (Čekija – Czechia)

Prof. habil. dr. Mieczysław Goc (Lenkija – Poland)

Doc. dr. Andrej Gorbatkov (Lietuva – Lithuania)

Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Vaclav Krajník (Slovakija – Slovakia)

Prof. dr. Snieguolė Matulienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Josef Metenko (Slovakija – Slovakia)

Dr. Giedrius Mozūraitis (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Žaneta Navickienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. habil. dr. Ella Simakova-Yefremian (Ukraina – Ukraine)

Prof. habil. dr. Valery Shepitko (Ukraina – Ukraine)

Prof. habil. dr. Tadeusz Tomaszewski (Lenkija – Poland)

Aprobuota • Approved

Rekomenduota naudoti studijų procese Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Tarybos 2023 m. rugsėjo 28 d. nutarimu Nr. 1VS-10.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke.

ISBN 978-609-488-071-1 (Elektroninis)

ISBN 978-609-488-072-8 (Spausdintinis)

© Mykolo Romerio universitetas, 2023

© Autorių kolektyvas, 2023